

FOTO: JOSSE DE VOOGD

Bakfietsen en schotelantennes in de straat verraden een hoop over het stemgedrag van de bewoners. De electorale geografie van ruimtelijk geordend Nederland.

Stemgedrag in steden

Een veelkleurig mozaïek

W ordt het straatbeeld gedomineerd door bakfietsen, ja-neestickers op brievenbussen en weelderige blauwe regen aan negentiende-eeuwse gevels? Grote kans dat GroenLinks hier de grootste partij is. Zie je woningen uit de jaren 80 met veel rolluiken, witte hekwerken, gepimpte VW Golfjes en als je naar binnen kijkt SBS6 op de buis? Dan is de kans groot dat de PVV hier goed scoort. D66'ers verraden hun aanwezigheid door het *NRC Handelsblad* dat uit de brievenbussen van statige jaren 30-woningen steekt, terwijl jaren 60-flats met schotelantennes meestal wijzen op een grote PvdA-aanhang.

Allerlei kenmerken verraden de politieke kleur van een buurt. De stedelijke gebieden van Nederland vormen daarmee een veelkleurig mozaïek op de uitslagenkaarten die we na verkiezingen krijgen voorgeschoteld.

Nederlandse stad

De Nederlandse steden vertonen qua opbouw sterke overeenkomsten: overal tref je vergelijkbare woonbuurten. Wijken uit opeenvolgende perioden liggen als jaarringen om de oude binnensteden heen en hebben een verschillend karakter. Die opzet werkt de

De Utrechtse wijk Overvecht: hier is zowel de SP als de PVV groot. Een teken van grote sociaal-culturele verschillen.

FOTO: PICONZALEZ FERNANDEZ

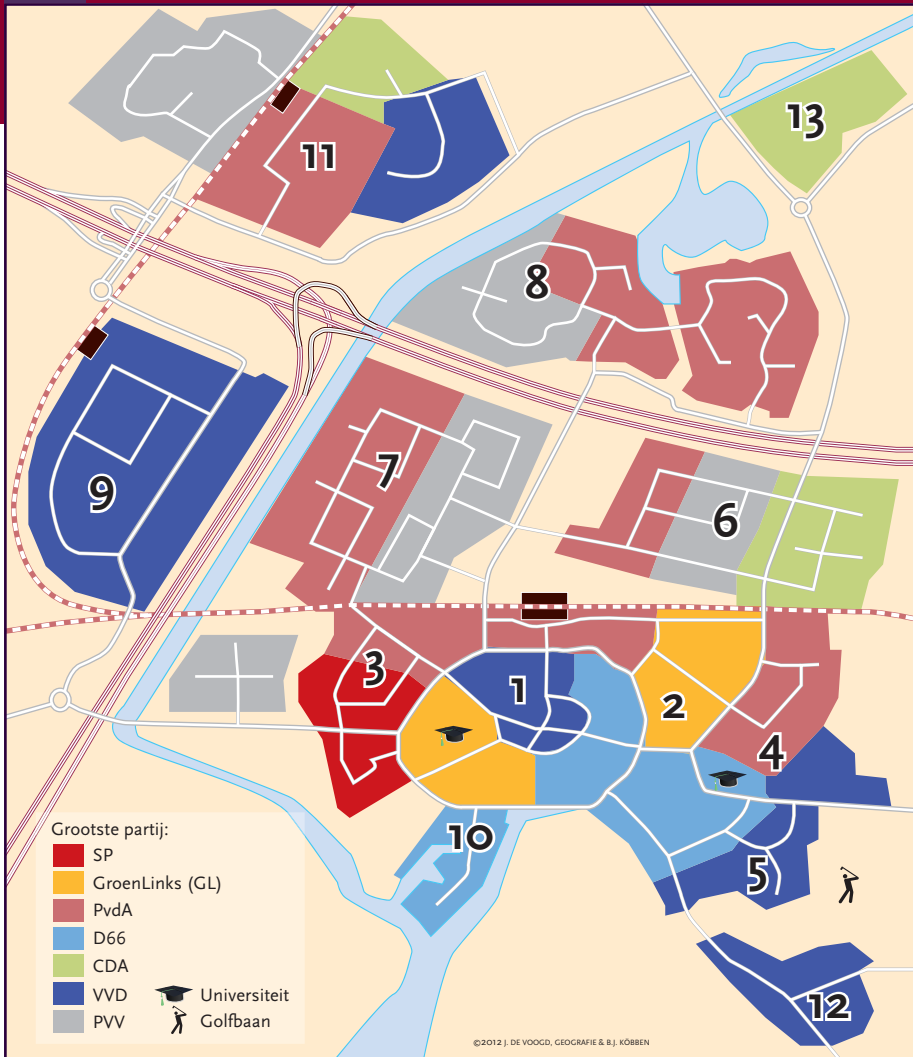
ruimtelijke segregatie van bewoners op grond van leeftijd, levensfase, huishoudgrootte en leefstijl in de hand. Het gevolg is een sterke segregatie naar stemgedrag. Bepaalde typen wijken blijken in verschillende steden een opvallend vergelijkbaar stemgedrag te vertonen. Zo kun je een politieke geografie van een gemiddelde Nederlandse stad schetsen waarin je de geografische opbouw van een stad koppelt aan patronen van stemgedrag (figuur 1, pag. 12). Natuurlijk zijn er ook verschillen: het maakt heel wat uit of een stad eerst een dorp dan wel een vesting was, in hoofdzaak een arbeiders- of een industriestad is en in

GroenLinks behaalt de hoogste scores in de negentiende-eeuwse schil van een stad

het noorden of het zuiden ligt. Maar bepaalde patronen zijn duidelijk zichtbaar.

Doorgaans is er een duidelijk verschil in electorale voorkeur tussen de centrale stadsdelen en de buitenwijken. De binnensteden en de wijken er direct omheen stemmen vooral op sociaalliberale en individualistische partijen: D66, GroenLinks en VVD. Er wonen veel studenten, alleenstaanden, starters en yuppies. De bevolking is vaker dan gemiddeld hoger opgeleid. GroenLinks behaalt in vrijwel elke stad haar hoogste scores in de negentiende-eeuwse schil. Dit zijn de wijken waar vaak sprake is van *gentrification*, een opwaardering van de buurt op sociaal, cultureel en economisch gebied. In de nabijgelegen vooroorlogse arbeidersbuurten zien we veel steun voor SP, PVV en PvdA, waarbij de eerste twee het vooral goed doen in blanke volksbuurten en de PvdA vooral scoort in 'zwarte' wijken. Maar ook daar komt soms de *gentrification*

Figuur 1: Politieke geografie van een Nederlandse stad

Nieuwe tegenstellingen

Uit het voorgaande blijkt dat de PVV en GroenLinks allebei aanhang hebben in arme én rijke wijken, maar dat dit meestal niet dezelfde wijken zijn. Van een links-rechts-tegenstelling tussen wijken is dus maar beperkt sprake. De ene rechtse partij scoort in heel andere wijken dan de andere. Dit hangt samen met een landelijke trend waarbij nieuwe culturele issues belangrijker worden dan traditionele thema's als religie en inkomen. De nieuwe tegenstelling draait om thema's als globalisering, multiculturalisme, individualisme, criminaliteit en migratie. Een hervormingsgezinde positie staat hier tegenover een meer behoudende mentaliteit. Deze kenmerken hangen niet samen met links en rechts of arm en rijk, maar eerder met opleiding (niveau en soort) en leefstijl. Zo leidt een hoger inkomen vaker tot een rechtse stem, maar een hogere opleiding eerder tot een linkse stem. Zo zien we in vooroorlogse wijken met veel hoger opgeleiden zeer veel steun voor GroenLinks en D66, terwijl de welvarende nieuwbouwwijken eerder naar VVD en ook PVV neigen. De wijken waar veel lager opgeleide en minder welvarende mensen wonen, neigen vaker naar links, maar ook naar behoud, waardoor kiezers hier switchen tussen PvdA, SP en PVV.

De culturele tegenstelling staat haaks op de sociaaleconomische tegenstelling tussen links en rechts.

De twee dimensies zijn samen te vatten in een assenstelsel, met vier kwadranten van progressief linkse, behoudend linkse, liberaal rechtse en conservatief rechtse kiezers. Deze verdeling zien we terug in de steden. Figuur 2 laat zien in welke wijken van Utrecht partijen hoger scoren dan het stedelijke gemiddelde. We zien een scherpe tegenstelling tussen VVD en SP. Dit is de uitdrukking van de sociaaleconomische tegenstelling tussen welvarende en minder welvarende wijken. De binnenstad en Oost, met veel hoger opgeleiden én de Vinex-wijken en geannexeerde dorpen met veel dure koopwoningen kleuren VVD-blauw, en de armere volksbuurten SP-rood. Ook de kaarten van de GroenLinks- en PVV-aanhang passen als puzzelstukken in elkaar. Hier draait het om (type) opleiding, leefstijl en sfeer in de buurt. Er is steeds overlap met partijen die nabij staan op een van de twee assen, maar nauwelijks tussen partijen die diametraal tegenover elkaar staan.

op gang en groeit GroenLinks, zoals in delen van Amsterdam-Noord en het Waterkwartier in Nijmegen.

Verder van het centrum liggen de groot-schalige naoorlogse wijken, vaak met eigen winkelcentra.

Deze wijken kleuren dikwijls PvdA-rood in de delen met hoogbouw, terwijl de PVV aanhang wint in de laagbouw. Wonen er veel ouderen, dan speelt het CDA ook een rol. De 'bloemkoolwijken' met hun autoluwe hofjes uit de jaren 70 en 80 laten een vrij gemiddeld stemgedrag zien, met uitschieters voor de PVV in verloederende delen die vooral in de (minder welvarende) jaren 80 zijn gebouwd.

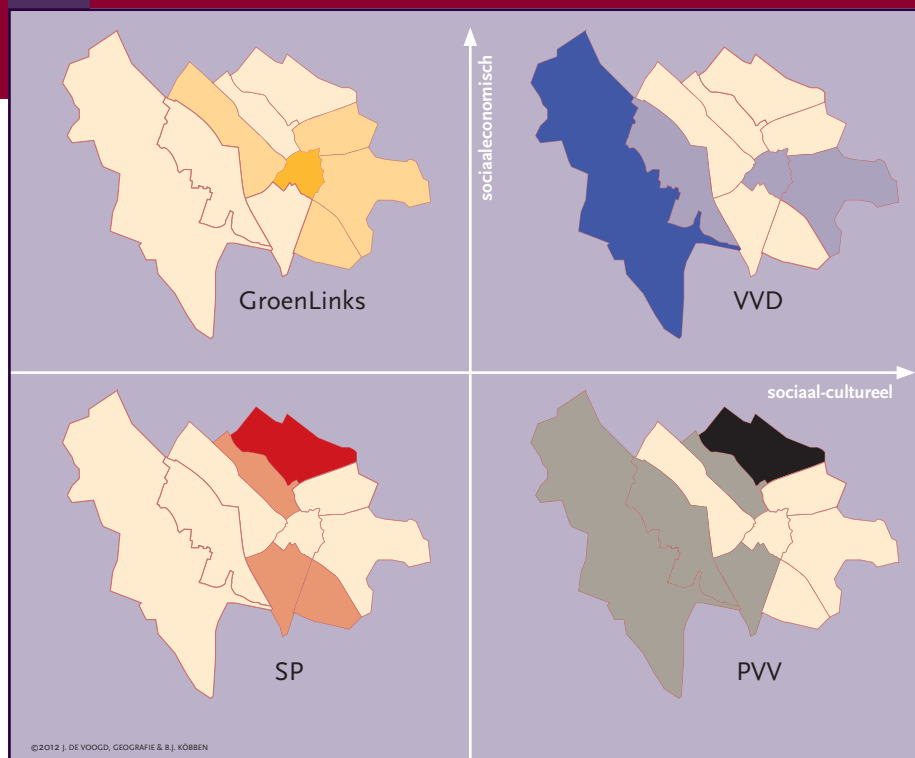
In de nieuwste wijken, vaak uitvloeisels van het Vinex-beleid, staat de VVD ijersterk. Ook D66 en PVV weten vrij goed te scoren. D66 deed het hier bij de Tweede Kamerverkiezingen opvallend minder goed dan bij de Europese en gemeenteraadsverkiezingen. Het (moedige) D66-standpunt over de beperking van de hypotheekrenteaftrek viel vermoedelijk niet in goede aarde bij de recente kopers.

Rondom de stad vinden we nog een aantal woonplaatsen. Zoals de groeikernen, met veel steun voor de PVV (en in mindere mate PvdA en SP) in oudere nieuwbouwwijken, en

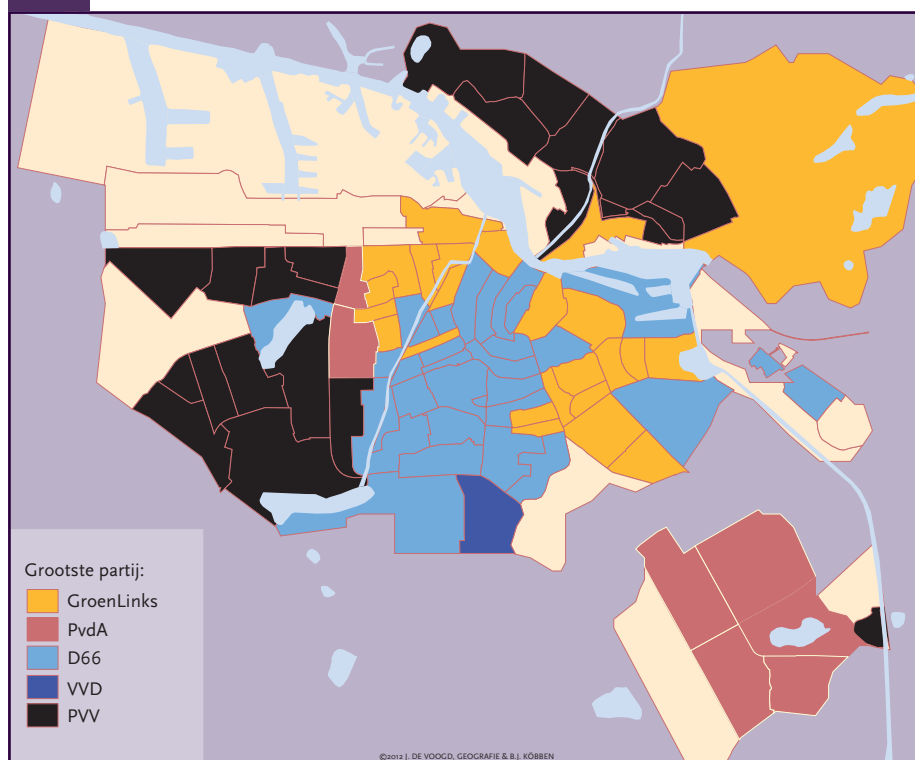
1. Binnenstad: D66, GL, VVD
2. 19e-eeuwse ring: GL, D66
3. Vooroorlogse arbeidersbuurt: SP, PVV, PvdA, begin van *gentrification*: GL
4. Betere jaren 20/30-buurt: D66, VVD, GL, CDA
5. Elitewijk: VVD, D66, CDA
6. Jaren 50/60-wijk: PvdA, PVV, SP, CDA
7. Groot-schalige jaren 60/70-wijk: PvdA, PVV
8. Bloemkoolwijk jaren 70/80: vrij gemiddeld, de mindere delen PVV
9. Nieuwbouwwijk/Vinex: VVD, D66, PVV
10. Inbreiding (hergebruikte havens, kazernes): D66, GL, VVD
11. Groeikern: PVV, VVD, SP, in oosten CDA
12. Elitedorp: VVD, D66, GroenLinks
13. Omringende dorpen: CDA, VVD, PVV

voor de VVD in de nieuwste wijken. Ook ligt er vaak een rijk dorp met een sterk VVD-karakter, waar tegenwoordig ook een meer linksgeoriënteerde en natuurminnende elite huist. De andere omringende of geannexeerde dorpen zijn vaak voor het CDA, de VVD en de PVV.

Figuur 2: Twee politieke dimensies in Utrecht: sociaaleconomisch (horizontaal) en sociaal-cultureel (verticaal)

Figuur 3: Amsterdam: grootste partij per buurt bij Europese verkiezingen 2009

Een andere politieke oriëntatie lijkt vaak samen te hangen met een andere woonvoordeur. De keuze voor een kleine woning in een stedelijke buurt met een Turkse bakker om de hoek en een bakfiets voor de deur, staat hier tegenover de voorkeur voor een ruime woning met *carport* in een overzichtelijke nieuwbouwwijk. Op grond van voorkeuren komen mensen met een vergelijkbaar inkomen in heel verschillende woonwijken terecht.

Bevolkingsdynamiek

De bevolking van een stad verandert continu. Ook het stemgedrag ligt daardoor niet vast. Deze dynamiek zien we bijvoorbeeld terug in Amsterdam. Wijken waar al vroeg gentrification plaatsvond, zoals de Pijp en Oud West, zijn inmiddels zo ver 'geyuppificeerd' dat D66 en VVD er groeien ten koste van GroenLinks. Het zwaartepunt van GroenLinks verplaatst zich naar de nieuwe gentrificationbuurten ten westen, noorden en oosten van de binnenstad (figuur 3). Wie een waardevast huis wil kopen, moet dus kijken waar GroenLinks groeit: deze wijk is in opkomst. Terwijl de studenten, starters en yuppen oprukken (deze groepen trekken naar de stad), verspreidt de allochtone bevolking zich over de naoorlogse wijken. De autochtone bevolking beschouwt dit vaak als een achteruitgang. De PVV vindt haar stemmen dan ook vooral in gebieden die recent zijn gaan verkleuren en veel minder in de vroegere migrantenwijken.

Veel autochtone inwoners zijn vertrokken of vertrekken naar de groeikernen. Ook die beweging wordt weer gevolgd door (vaak opklimmende) allochtonen. Het proces van doorschuiven lijkt zich in de groeikernen voort te zetten. De nieuwe wijken trekken voor een groot deel mensen die al in de nieuwe steden wonen. Het zijn dan vaker de beter gesitueerden, die VVD stemmen. De eerdere nieuwbouwwijken vullen zich met lager opgeleiden uit de grote stad, gevolgd door hun allochtone burens. Vooral die oudere wijken worden vervolgens bolwerken van de PVV.

Door dit snelle doorschuiven zijn er altijd wijken die snel verkleuren en al dan niet verloederen. Dit proces verplaatst zich steeds naar buiten toe. Als we een vergelijking maken van de aanhang van de vroegere CD en LPF en de PVV nu, dan verplaatst het zwaartepunt van rechts-populistische partijen zich naar buiten. Dit hangt samen met de voort-

gaande spreiding van zowel de autochtone als allochtone bevolking. Daarnaast lijkt een stem op de PVV steeds meer een 'preventieve' stem: ook in de periferie van het land spreekt de partij veel behoudende kiezers aan. Terwijl de binnensteden optimistisch gentrificeren, suburbaniseert de proteststem. •

Josse de Voogd is zelfstandig onderzoeker en publicist en schreef *Bakfietsen en rolluiken, de electorale geografie van Nederland*. Zie de boekbespreking in het januari-nummer van *Geografie*.